

GLOBAL INFLYATSIYA BOSIMI VA UNING RIVOJLANAYOTGAN DAVLATLAR IQTISODIY VA MOLİYAVIY BARQARORLIGIGA TA’SIRI (O‘ZBEKISTON MISOLIDA)

Jurayev Rasul Raxmatullayevich

Annotatsiya: Mazkur ilmiy tezisda so‘nggi yillarda global inflyatsiyaning kuchayishi va uning rivojlanayotgan mamlakatlar, xususan O‘zbekiston iqtisodiyoti va moliyaviy barqarorligiga ta’siri chuqur tahlil qilinadi. Xalqaro tashkilotlar statistikasi asosida 2022–2025 yillardagi inflyatsiya dinamikasi, uning sabablari va oqibatlari yoritilgan. Shuningdek, inflyatsiyaning valyuta kursiga, kreditlash bozoriga, real daromadlar va iqtisodiy o‘rishga ta’siri empirik ma’lumotlar asosida ko‘rib chiqilgan. O‘zbekiston misolida inflyatsiyaga qarshi olib borilayotgan pul-kredit siyosati va makroiqtisodiy barqarorlikni ta’minlash yo‘llari ilmiy asoslangan takliflar bilan bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: inflyatsiya, global iqtisodiyot, rivojlanayotgan mamlakatlar, O‘zbekiston, moliyaviy barqarorlik, pul-kredit siyosati, real daromadlar, YaIM, foiz stavkalari, iqtisodiy xavfsizlik.

Annotation: This thesis analyzes the rise of global inflation in recent years and its impact on developing countries, particularly Uzbekistan’s economy and financial stability. Based on international statistics for 2022–2025, it examines the dynamics, causes, and consequences of inflation. The study further explores the effects of inflation on exchange rates, lending markets, real incomes, and economic growth. The case of Uzbekistan is used to evaluate the effectiveness of monetary policy in mitigating inflation and ensuring macroeconomic stability, with scientifically grounded policy recommendations presented.

Key words: inflation, global economy, developing countries, Uzbekistan, financial stability, monetary policy, real income, GDP, interest rates, economic security.

Аннотация: В данной научной работе рассматривается усиление глобальной инфляции за последние годы и её влияние на развивающиеся страны, в частности на экономику и финансовую стабильность Узбекистана. На основе статистических данных международных организаций за 2022–2025 годы анализируются причины, последствия и динамика инфляции. Также исследуются её последствия для валютного курса, кредитного рынка, реальных доходов и экономического роста. На примере Узбекистана оценивается эффективность антиинфляционной денежно-кредитной политики и предлагаются научно обоснованные рекомендации по обеспечению макроэкономической стабильности.

Ключевые слова: инфляция, мировая экономика, развивающиеся страны,

Узбекистан, финансовая стабильность, денежно-кредитная политика, реальные доходы, ВВП, процентные ставки, экономическая безопасность.

KIRISH.

Bugungi globallashuv davrida iqtisodiy tizimlar o'zaro bog'langan va bir mamlakatdagi iqtisodiy o'zgarishlar butun dunyo iqtisodiyotiga bevosita yoki bilvosita ta'sir ko'rsatmoqda. Shunday o'zaro bog'liqlik sharoitida global inflyatsiya bosimi nafaqat rivojlangan, balki rivojlanayotgan davlatlar uchun ham muhim makroiqtisodiy muammo bo'lib qolmoqda.

So'nggi yillarda global miqyosda inflyatsiya darajasining oshib borishi butun dunyo iqtisodiyotining asosiy muammolaridan biriga aylandi. Jahon bozorlaridagi noaniqlik, pandemiyadan keyingi tiklanish jarayonlari, yetkazib berish zanjirlaridagi uzilishlar, energiya resurslari narxining o'sishi kabi omillar global inflyatsiyani kuchaytirdi [1]. Bu holat rivojlanayotgan davlatlar, xususan, O'zbekiston uchun ham iqtisodiy barqarorlikka tahdid solmoqda.

2020–2023 yillar oralig'ida koronavirus pandemiyasi, Rossiya-Ukraina urushi, global logistikadagi uzilishlar va xomashyo bozorida beqarorlik global narxlar tizimiga jiddiy bosim o'tkazdi. Xalqaro tashkilotlar – Jahon Banki, IMF, UNCTAD hisobotlarida keltirilishicha, 2022-yilda global inflyatsiya darajasi 8–9% atrofida bo'lib, bu so'nggi o'n yillikdagi eng yuqori ko'rsatkich hisoblanadi [1][2].

Inflyatsiya bosimi nafaqat iste'mol narxlarining oshishiga, balki real ish haqi va aholi turmush darajasining pasayishiga ham olib kelmoqda. Shu bilan birga, foiz stavkalari oshirilganligi sababli iqtisodiy o'sish sekinlashmoqda, moliyaviy barqarorlik tahdid ostida qolmoqda. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar – jumladan, O'zbekiston kabi ochiq iqtisodiyotga ega davlatlar uchun bu omillar moliyaviy muvozanatni saqlashda jiddiy qiyinchiliklar tug'dirmoqda.

Mazkur ilmiy tezisning asosiy maqsadi – global inflyatsiya jarayonlarining rivojlanayotgan mamlakatlar, xususan O'zbekiston iqtisodiyoti va moliya tizimiga ta'sirini tahlil qilish, mavjud muammolarni ilmiy asosda yoritish hamda milliy va xalqaro tajribalar asosida amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iboratdir.

Ushbu mavzu tanlanishiga sabab bo'lgan asosiy omillar quyidagilardan iborat:

Inflyatsiyaning makroiqtisodiy barqarorlikka ta'siri doimiy aktual mavzu bo'lib kelmoqda;

Rivojlanayotgan davlatlarda pul-kredit siyosatining inflyatsiyani jilovlashdagi roli va samaradorligi tahlilga muhtoj;

O'zbekiston misolida inflyatsiya jarayonlari statistik ko'rsatkichlar orqali empirik tahlil qilinadi va takliflar ishlab chiqiladi.

Tadqiqot predmeti sifatida inflyatsiya va uning iqtisodiy barqarorlikka (ishsizlik, foiz stavkalari, YaIM o'sishi, kreditlash) ta'siri olinadi. Tadqiqot obyekti esa O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyoti va moliyaviy tizimi hisoblanadi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, inflyatsiyaning boshqarilishi mamlakat iqtisodiy taraqqiyotining asosiy sharti bo'lib, aynan shu jarayonni ilmiy tahlil qilish orqali uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlovchi strategik choralar ishlab chiqilishi mumkin.

Mazkur tezisda global inflyatsiya sabablari, ularning rivojlanayotgan mamlakatlarga, xususan O'zbekiston iqtisodiyoti va moliyaviy tizimiga ta'siri tahlil qilinadi, mavjud muammolarga ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqiladi.

Global inflyatsiya jarayonlari: sabablar va oqibatlar. Global inflyatsiya 2021–2023 yillar davomida eng yuqori cho'qqisiga chiqdi. Xalqaro valyuta jamg'armasi (IMF) ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilda global inflyatsiya darajasi 8,7%ni tashkil etgan [2]. Bu ko'rsatkich asosan quyidagi omillar bilan izohlanadi:

- Energiya narxlarining o'sishi (xususan, Brent neft narxi 2022 yilda 100\$ dan oshdi);
- Geosiyosiy risklar – Rossiya-Ukraina mojarosi, Yaqin Sharqdagi tanglik;
- AQSh Federal Rezerv tizimi (FED) tomonidan foiz stavkalarining oshirilishi natijasida dollar indeksi o'sishi;
- Xitoyda COVID-19 cheklovlari tufayli global ishlab chiqarish zanjiridagi kechikishlar.

Jahon Banki ma'lumotlariga ko'ra, oziq-ovqat va energiya narxlarining 2022-yilda 30% dan ortiq o'sishi global iste'molchilar uchun inflyatsion bosimni sezilarli darajada oshirgan [1].

Inflyatsiyaning rivojlanayotgan davlatlarga ta'siri. Inflyatsiya rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiy va moliyaviy beqarorlikka sabab bo'lishi mumkin. Xususan:

- Valyuta kursining pasayishi (devalvatsiya);
- Import tovarlar narxining oshishi va tashqi qarzlar yukining og'irlashuvi;
- Tijorat banklarining kredit siyosatida foiz stavkalarining oshishi.

Masalan, Turkiyada 2023 yilda inflyatsiya darajasi 45%dan oshdi, bu esa milliy valyuta lirasining qadrsizlanishiga olib keldi [4]. Hindiston, Braziliya, Janubiy Afrika kabi mamlakatlarda ham inflyatsion bosim yuqori darajada bo'ldi. Ularning ko'pchiligi foiz stavkalarini oshirish orqali inflyatsiyani jilovlashga harakat qildi.

Quyidagi jadvalda ayrim rivojlanayotgan davlatlar bo'yicha inflyatsiya ko'rsatkichlari keltirilgan:

Mamlakat	2022-yil Inflyatsiyasi (%)	2023-yil Inflyatsiyasi (%)	Asosiy sabablari

Turkiya	72,3	45,0	Pul emissiyasi, energiya narxlari
Argentina	94,8	105,0	Fiskal disbalans, risklar
Hindiston	6,9	5,1	Yoqilg'i narxlari, monsunlar
O'zbekiston	12,3	8,8	Import narxlari, oziq-ovqat

Manba: IMF World Economic Outlook (2023) [2]

O'zbekiston iqtisodiyotida inflyatsiya dinamikasi. (2015–2024) O'zbekiston Respublikasida 2015-yildan buyon inflyatsiya dinamikasi yuqori o'zgaruvchanlikka ega. Markaziy bank ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilda yillik inflyatsiya 12,3%ni tashkil qilgan bo'lsa, 2023-yil oxiriga kelib bu ko'rsatkich 8,8%ga tushgan [5].

Inflyatsiya va moliyaviy barqarorlik o'rtasidagi bog'liqlik. Inflyatsiya moliyaviy tizim barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Rivojlanayotgan mamlakatlarda:

Tijorat banklari tomonidan berilayotgan kreditlar hajmi kamayadi;

Investitsiyalar kamayadi, tadbirkorlik faolligi pasayadi;

Pulga bo'lgan ishonch susayadi.

O'zbekistonda kredit portfelining asosiy qismi davlat kafolatlangan loyihalarga to'g'ri kelmoqda, bu esa xususiy sektorda kreditlash faolligini cheklamoqda. Ayni paytda moliyaviy inklyuziya darajasini oshirishga qaratilgan islohotlar boshlangan. Kichik va o'rta biznes subyektlari uchun imtiyozli kredit liniyalari joriy etilmoqda.

Muammoning ilmiy tahlili. Inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik ko'plab empirik tadqiqotlarda tahlil qilingan. Masalan, Barro (1995) inflyatsiyaning uzoq muddatli iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sirini isbotlagan [7].

2020–2023 yillar oralig'ida O'zbekistonda inflyatsiya va YaIM o'sishi o'rtasida teskari korrelyatsiya kuzatilgan. Statistik tahlillar shuni ko'rsatadiki, inflyatsiyaning pasayishi iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Inflyatsiya dinamikasi: 2022–2025

1. Yillik inflyatsiya ko'rsatkichlari:

№	Yil	Inflyatsiya (%)
1	2022	12.3 %
2	2023	8.8 %
3	2024	9.8 %
4	2025	10.1 % (aprel oxiri)

- 2025-yil aprel holatiga ko‘ra 10.1 % [8];
- 2022-yil oxirida inflyatsiya 12.3 % edi;
- 2023-yil esa 8.8 % ga tushib, bu oxirgi 7 yildagi eng past ko‘rsatkich hisoblandi;
- 2024-yilda ham inflyatsiya 9.8 % ni tashkil qilgan [9];
- 2025-yilning aprel oyida yillik inflyatsiya 10.1 % bo‘lgan.

2. Polvor (oylik) inflyatsiya:

- 2024-decemberda oylik inflyatsiya +1.0 % (umumiyda yilni +9.2 %);
- 2025-aprelda esa oylik inflyatsiya +0.7 %, bu mash oxirida eng past ko‘rsatkichlardan biri bo‘ldi [10].

3. Inflyatsiyasining asosiy drayverlari:

- **Energiya va oziq-ovqat tariflari:** 2024-yil energiya tariflarining liberalizatsiyasi asosiy omil sifatida arz qilindi — xizmatlar bo‘yicha narx 26.7 % ga oshgan;

- **Oziq-ovqat narxlari:** kartoshka +40 %, sabzavotlar +22–50 % gacha qimmatlashgan;

- **Yadro inflyatsiya:** 2024-yilning oxirida asosiy yadro inflyatsiya (core CPI) ~7.2 % ni tashkil qilgan — bu farmatsiya va xizmatlarda narx bosimining kuchli ekanini ko‘rsatadi.

4. Markaziy bank va IMF tahlillari:

- Central Bank 2025-yil oxirigacha inflyatsiyani 7–8 % darajasiga tushirishni maqsad qilgan;

- IMF 2024-yilda O‘zbekiston inflyatsiyasining 10.5 % ga ko‘tarilishiga energiya narxi oshishi sabab bo‘lganini qayd etgan, shuningdek, asosiy stavkalar “qattiq” bo‘lib, yaqin yillarda inflyatsiya 5 % normaga tushirilishi rejalashtirilmoqda.

Tahlil.

2022→2023 yillardagi pasayish: Inflyatsiya 12.3 % dan 8.8 % ga tushgan - bu Markaziy bankning pul-kredit siyosati qat’iyligi va COVID-19 hamda urushdan keyingi global narx bosimining susayishi bilan izohlanadi.

1. 2024-yilda o‘shish: Energiya va oziq-ovqat tariflarining liberalizatsiyasi inflyatsiyani qayta 9.8 % ga ko‘tarib, iqtisodiy kilashiga sabab bo‘ldi.

2. 2025-yil boshidagi barqarorlik: Aprel holatiga inflyatsiya 10.1 %, ammo oylik +0.7 % — bu pasayish trendiga kirayotganidan dalolat beradi.

3. Yadro inflyatsiya yuqori: Xizmat va noyob tovarlar segmentidagi narx bosimi jihatidan inflyatsiya ichki talabning qizg‘inligini ko‘rsatmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR.

Yuqoridagi tahlillar asosida quyidagi xulosalar chiqarish mumkin:

Global inflyatsiya rivojlanayotgan mamlakatlarning iqtisodiy va moliyaviy barqarorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda;

O‘zbekiston inflyatsiyani jilovlashda muvozanatli pul-kredit siyosatini qo‘llamoqda;

Mahalliy ishlab chiqarishni kengaytirish, importga qaramlikni kamaytirish orqali inflyatsion bosimni yumshatish mumkin.

O'zbekiston inflyatsiyasi global narx bosimi, tariflarning erkinlashtirilishi va ichki talabning kombinatsiyasidan ta'sirlanmoqda.

2022–2023 yillardagi pasayish Markaziy bank siyosatining samarasini ko'rsatsa, 2024–2025 yillardagi o'zgarishlar iqtisodiy jihatlarni yanada chuqur tahlil qilish zarurligini ta'kidlaydi.

Energiya va xizmatlar bozoridagi erkin narxlar tartibi bilan barqaror pul-kredit siyosati sinergiyasi zarur.

Yaqqol siyosiy tavsiyalar sifatida: inflyatsiya maqsadli rejimni mustahkamlash, tarif barqarorligini nazorat qilish va ichki talabni oqilona boshqarish usullari taqdim etilishi lozim.

Takliflar:

Inflyatsiyani nazorat qilish uchun foiz stavkalari va pul-kredit siyosati muvozanatli olib borilishi lozim;

Importga qaramlikni kamaytirish, mahalliy ishlab chiqaruvchilarni rag'batlantirish;

Moliyaviy savodxonlikni oshirish orqali aholining pulga bo'lgan ishonchini mustahkamlash;

Davlat budjetining sarf qismini optimallashtirish va monetar siyosatni qo'llab-quvvatlash;

Xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda makroiqtisodiy monitoring tizimini takomillashtirish.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. World Bank. (2023). Global Economic Prospects. <https://www.worldbank.org>
2. IMF. (2023). World Economic Outlook, April 2023. <https://www.imf.org>
3. UNCTAD. (2022). Trade and Development Report.
4. Turkish Statistical Institute (2023). Inflation Reports. <https://www.tuik.gov.tr>
5. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki (2024). Pul-kredit siyosati sharhi. www.cbu.uz
6. Statistika agentligi. (2023). O'zbekiston iqtisodiy ko'rsatkichlari. <https://stat.uz>
7. Barro, R. J. (1995). Inflation and Economic Growth. NBER Working Paper No. 5326.
8. PRESS RELEASE NO. 25/206 (2025). IMF Executive Board Concludes 2025 Article IV Consultation with the Republic of Uzbekistan. June 18, 2025. IMF.org
9. PRESS RELEASE NO. 25/206 (2024). 2024-yilda O'zbekistonda inflyatsiya darajasi 9,8 foizni tashkil etdi. 2025 yil 3 yanvar, 22:39 Iqtisodiyot. Gazeta.uz
10. PRESS RELEASE NO. 25/206 (2025). XVJ Ijroiya kengashi O'zbekiston Respublikasi bilan 2025-yil IV-modda bo'yicha maslahatlashuvni yakunladi. 2025 yil 18 iyun. IMF.org